

УДК 347.6

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.1.8>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДДОГОВІРНОЇ СТАДІЇ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАСТАВНИЦТВО

Назар Софія Михайлівна,

orcid.org/0009-0005-1491-1643

аспірант

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

Статтю присвячено дослідженню переддоговірної стадії динаміки наставницьких правовідносин у контексті новітнього законодавчого регулювання інституту наставництва в Україні. Обґрунтовано, що виникнення договірних правовідносин про наставництво не зводиться виключно до моменту укладення договору, а формується як завершальний елемент складного юридичного складу, який включає низку послідовних юридичних фактів публічно- та приватноправового характеру. Доведено, що переддоговірна стадія у сфері наставництва істотно відрізняється від класичних моделей переддоговірних відносин у цивільному праві, оскільки характеризується імперативністю, багаторівневою нормативною регламентацією та обмеженням свободи розсуду учасників. У статті проаналізовано зміст і правову природу окремих етапів переддоговірного процесу: подання кандидатом заяви та документів, перевірку відповідності законодавчим вимогам, проходження обов'язкової підготовки, отримання висновку щодо можливості здійснення наставництва, проведення процедури взаємодобору та встановлення первинного контакту між наставником і особою, щодо якої може здійснюватися наставництво. Особливу увагу приділено проблемним аспектам нормативного регулювання, зокрема недостатності механізмів перевірки відсутності обставин, що перешкоджають набуттю статусу наставника, та необхідності вдосконалення міжвідомчої інформаційної взаємодії між уповноваженими суб'єктами. Запропоновано авторське визначення переддоговірної стадії наставницьких правовідносин як нормативно врегульованого послідовного процесу встановлення відповідності кандидата законодавчим вимогам, оцінювання його спроможності надавати наставницькі послуги та формування умов для укладення договору про наставництво. Обґрунтовано, що імперативний характер цієї стадії є виправданим з огляду на необхідність забезпечення найкращих інтересів дитини та поєднання у правовій природі наставництва приватноправових і публічно-правових елементів. Особливості переддоговірної стадії наставницьких правовідносин дозволяють розглядати її не лише як підготовчий етап укладення договору, а як самостійну гарантійну правову конструкцію, спрямовану на мінімізацію ризиків формалізації наставництва та забезпечення його соціальної ефективності.

Ключові слова: договір, наставництво, укладення договору, переддоговірні відносини, динаміка договірних правовідносин, ризики, дитина, захист прав дитини.

Nazar Sofia. Features of the pre-contractual stage of concluding a mentoring agreement

The article is devoted to the study of the pre-contractual stage in the dynamics of mentoring legal relations within the framework of the recent legislative regulation of the institution of mentoring in Ukraine. It is substantiated that the emergence of contractual legal relations in mentoring is not limited solely to the moment of concluding the contract, but rather constitutes the final element of a complex legal structure that includes a series of consecutive legal facts of both public and private law nature. It is demonstrated that the pre-contractual stage in the field of mentoring significantly differs from classical models of pre-contractual relations in civil law, as it is characterized by mandatory procedures, a high level of regulatory formalization, and restrictions on the parties' freedom of discretion. The content and legal nature of the key stages of the pre-contractual process are analyzed, including: submission of an application and required

documents by a candidate mentor; verification of compliance with statutory requirements; completion of mandatory training; issuance of a conclusion regarding the candidate's ability to provide mentoring services; implementation of the matching procedure between the mentor and the person in respect of whom mentoring may be established; and organization of the initial meeting and establishment of primary contact. Particular attention is paid to problematic aspects of regulatory support, including the insufficiency of mechanisms for verifying the absence of circumstances preventing the acquisition of mentor status and the need to improve inter-agency information exchange among authorized bodies. A definition of the pre-contractual stage of mentoring legal relations is proposed as a legally regulated, sequential process aimed at establishing a candidate's compliance with legislative requirements, assessing their readiness and capacity to provide mentoring services, and forming the necessary preconditions for concluding a mentoring agreement. It is argued that the mandatory nature of this stage is justified by the need to ensure the best interests of the child and by the combined private-law and public-law elements inherent in the legal nature of mentoring. The specific features of the pre-contractual stage of mentoring legal relations allow it to be regarded not merely as a preparatory phase preceding contract conclusion, but as an independent guarantee-based legal mechanism designed to minimize the risks of formalization of mentoring and to ensure its social effectiveness.

Key words: *contract, mentoring, conclusion of a contract, pre-contractual relations, dynamics of contractual relations, risks, child, protection of children's rights.*

Первинною стадією (етапом) існування будь-якого договірною зобов'язального правовідношення, як правило, є стадія укладення договору, функціонально наділена правоутворюючим характером і перетворенням фактичних дій у зобов'язально-правові відносини, які виникають із договору [1, с. 174]. Водночас у контексті сучасної тенденції до ревізії фундаментальних доктринальних підходів до розуміння динаміки договірних правовідносин, яка простежується у вітчизняній цивілістиці впродовж останніх декількох років, актуалізується потреба у присвяченні окремої уваги переддоговірним відносинам потенційних сторін договору про наставництво, які слід вважати ключовою передумовою для можливості його укладення.

Дослідники-цивілісти під переддоговірним процесом як правовим явищем розуміють сукупність послідовних дій, спрямованих на укладення договору, де сукупність дій передбачає єдину цілеспрямованість переддоговірного процесу, послідовність – наявність у ньому окремих етапів (стадій), що мають відносно самостійне правове значення. Як стадії переддоговірного процесу виділяють: 1) переддоговірні контакти сторін, 2) безпосереднє укладання договору, 3) приведення договору в належну форму та його державна реєстрація [2, с. 39]. Разом із тим, в силу особливої комплексної

публічно-приватної природи договору про наставництво та належності його до групи соціальних договорів у сімейному праві, переддоговірна стадія динаміки досліджуваних правовідносин наділена неабиякими особливостями у порівнянні з традиційними приватноправовими договорами.

Як відомо, процес опосередкування наставницьких правовідносин характеризується багатоетапністю та суттєвою роллю владних елементів, що обумовлює поєднання у його структурі цілої низки юридичних фактів як приватноправового, так і публічно-правового характеру. Така конструкція свідчить про те, що виникнення договірною правовідношення щодо наставництва не зводиться винятково до укладення договору, оскільки останній є лише завершальним елементом складного юридичного складу. При цьому важливо зауважити, що, на відміну від переддоговірних відносин приватноправового характеру, які традиційно ґрунтуються на принципі автономії волі суб'єктів, переддоговірна стадія у межах досліджуваних правовідносин характеризується обов'язковістю, суворою регламентованістю та обмеженням свободи власного розсуду їх учасників, що в цілому є законним із позицій необхідності здійснення державного контролю та координації у сфері надання підтримки дітям та молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Переддоговірні наставницькі правовідносини розпочинаються з виявлення особою бажання та наміру надавати послуги наставництва, що згідно зі ст. 13 Закону України «Про наставництво» та п. 9 Положення про наставництво знаходить свій прояв у поданні надавачу соціальних послуг з організації наставництва письмової заяви, а також низки документів (копії паспорта, медичного висновку, довідки про наявність чи відсутність судимості) [3; 4]. Вказане дозволяє зробити висновок про те, що: 1) зазначений юридичний факт слід сприймати як одностороннє волевиявлення суб'єкта, спрямоване на започаткування провадження ним діяльності з надання наставницьких послуг та набуття ним спеціального правового статусу наставника; 2) перелік документів, які подаються для започаткування діяльності з надання наставницьких послуг, є вичерпним, лаконічним і стосується основних відомостей про особу кандидата у наставники, зокрема щодо його ідентифікації, стану здоров'я та відповідності вимогам закону у частині наявності чи відсутності судимостей, що відображає намір законодавця забезпечити баланс між сприянням розвитку наставництва шляхом забезпечення його доступності та належним рівнем захисту прав та інтересів дитини чи особи, щодо якої встановлюється наставництво.

Водночас у цьому контексті варто звернути увагу на декілька, на наш погляд, важливих нюансів. По-перше, згідно з п. 9 Положення про наставництво кандидат у наставники повинен подати довідку про наявність чи відсутність судимості, метою якої є доведення до компетентних органів відомостей про відсутність у нього непогашеної або незнятої судимості за злочини, які за своїм характером та ступенем суспільної небезпеки є несумісними із здійсненням наставницької діяльності. Водночас, як свідчить аналіз Порядку доступу до відомостей інформаційно-аналітичної системи «Облік відомостей про притягнення особи до кримінальної відповідальності та наявності судимості», затвердженого Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30 березня 2022 року

№ 207, вказані довідки формуються на підставі витягів двох видів – скороченого та повного [5]. При цьому скорочений витяг включає лише відомості про відсутність/наявність судимості, а повний – відомості про притягнення до кримінальної відповідальності, відсутність/наявність судимості або обмежень, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України [6]. Враховуючи наведене, із позицій надання довідці максимальної інформативності в частині встановлення відсутності передбачених п. 8 ч. 3 ст. 12 Закону України «Про наставництво» обставин, які перешкоджають набуттю статусу наставника, необхідним є закріплення вимоги щодо подання кандидатом у наставники саме повного витягу про несудимість, який містив би найбільш повну інформацію щодо вчинення чи невчинення ним злочинів проти основ національної безпеки України, кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я, волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи тощо, або щодо відсутності чи наявності непогашеної чи не знятої в установленому законом порядку судимості за вчинення інших кримінальних правопорушень.

По-друге, аналізуючи ст. 12 Закону України «Про наставництво», варто констатувати закріплення доволі розширеного переліку вимог, яким повинна відповідати особа, що виявила намір надавати послуги з наставництва. Доцільність вказаного законодавчого підходу не викликає заперечень у силу необхідності забезпечення належного рівня безпеки й психологічної стабільності дітей чи осіб, щодо яких встановлюється наставництво, а також підвищеної соціальної відповідальності наставника. Разом з тим, співвідносячи вищезазначені вимоги з переліком документів, які повинна подати особа, що має намір здійснювати наставницьку діяльність, останній вбачається об'єктивно недостатнім для підтвердження відсутності деяких обставин, які унеможливають набуття статусу наставника. Йдеться, зокрема, про можливі факти позбавлення кандидата батьківських прав або припи-

нення виконання ним функцій усиновлювача, опікуна, піклувальника, прийомного батька, батька-вихователя чи наставника з його вини, випадки вчинення кандидатом домашнього насильства, перебування кандидата у розшуку, під слідством або у статусі підсудного тощо. Вказане посилюється незакріпленням на нормативному рівні обов'язку центрів соціальних служб чи інших уповноважених суб'єктів щодо моніторингу та перевірки відсутності визначених у ч. 3 ст. 12 Закону України «Про наставництво» обставин, що перешкоджають набуттю статусу наставника. Фактично єдиним документом, який підлягає перевірці з боку центру соціальних служб, є медичний висновок (п. 10 Положення про наставництво), що не є достатнім, адже така перевірка здатна підтвердити відсутність лише незначної частини вищевказаних обставин, пов'язаних зі станом фізичного та психічного здоров'я кандидата.

З урахуванням зазначеного, на наш погляд, цілком очевидно є потреба у розробленні та нормативному закріпленні спеціального механізму моніторингу з боку уповноважених суб'єктів наявності чи відсутності обставин, які унеможливають набуття особою правового статусу наставника, в основу якого, з-поміж іншого, може бути покладена міжвідомча інформаційна взаємодія між надавачами соціальних послуг та компетентними органами державної влади, зокрема органами опіки та піклування, органами Національної поліції, судами та іншими суб'єктами владних повноважень, яка б, з одного боку, забезпечувала можливість перевірки відсутності визначених у ч. 3 ст. 12 Закону України «Про наставництво» обставин без покладання надмірного документального тягаря на кандидата у наставники, а з іншого – гарантувала належний рівень захисту прав та законних інтересів дитини чи особи, щодо якої встановлюється наставництво.

Наступним не меш важливим етапом переддоговірної стадії динаміки наставницьких відносин є проходження кандидатом спеціального курсу підготовки, що є обов'язковою компетенційною

вимогою до особи наставника, обґрунтованою необхідністю забезпечення належного рівня психолого-педагогічної спроможності останнього надавати підтримку дитині чи особі, щодо яких встановлюється наставництво, а також сприяти їх особистісному розвитку. Проаналізувавши ст. 13 Закону України «Про наставництво», присвячену впорядкуванню відносин щодо проходження кандидатом у наставники курсу підготовки, можемо виокремити наступні особливості цього етапу: 1) функції з підготовки кандидатів у наставники, їх оцінювання та надання висновків про можливість здійснення ними наставництва покладаються на надавачів соціальної послуги з організації наставництва; 2) включення особи до групи з підготовки кандидатів у наставники здійснюється надавачем відповідної соціальної послуги впродовж 30 днів з дня отримання ним заяви та інших необхідних документів від кандидата у наставники; 3) підготовка кандидатів у наставники здійснюється на засадах професійності та компетентності, що вбачається з покладення функцій з проведення відповідного підготовчого курсу на тренерів з підготовки кандидатів у наставники; 4) підготовка кандидатів у наставники здійснюється за затвердженою Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України програмою підготовки наставників, що забезпечує стандартизацію змісту, форм та результатів підготовки, уніфікованість вимог до рівня набуття необхідних знань і навичок кандидатів у сфері розвитку особистісного потенціалу особи та створює нормативне підґрунтя для об'єктивного оцінювання їх спроможності надавати послуги з наставництва; 5) проходження кандидатом курсу підготовки з наставництва завершується одержанням ним висновку щодо можливості надання ним наставницьких послуг. Останній слугує важливою передумовою для переходу до наступного етапу переддоговірної стадії наставницького правовідношення, іменованого взаємодобором кандидата у наставники та особи, щодо якої може здійснюватися наставництво.

Загалом відзначимо, що до прийняття Закону України «Про наставництво» вказаний термін не був закріплений у вітчизняному законодавстві, присвяченому впорядкуванню відносин у сфері наставництва, так само, як і механізм індивідуального добору наставника та дитини, щодо якої встановлювалось наставництво. Вочевидь, маючи намір імплемувати найкращі європейські практики у сфері наставництва, вітчизняний законодавець у ст. 14 Закону України «Про наставництво» закріпив необхідність проведення взаємодобору наставника та особи, який повинен здійснюватися «з урахуванням потреб особи, щодо якої може здійснюватися наставництво, особистої сумісності, рекомендацій фахівців та дотриманням принципу добровільності участі у наставництві». При цьому взаємодобір «передбачає аналіз інформації про таку особу і кандидата у наставники, а також надання рекомендацій психолога про встановлення контакту між особою, щодо якої може здійснюватися наставництво, та кандидатом у наставники» [3].

На підставі вищенаведеного, а також з урахуванням інших законодавчих положень, можемо зробити наступні висновки: 1) під взаємодобором кандидата у наставники та особи, щодо якої може здійснюватися наставництво, слід розуміти організований надавачем соціальної послуги з наставництва процес співвіднесення особистісних, вікових, психологічних та соціальних характеристик кандидата у наставники й особи, щодо якої може здійснюватися наставництво, що передбачає професійне оцінювання їх взаємної сумісності з урахуванням індивідуальних потреб особи та спрямований на формування потенційно стабільних, безпечних та ефективних наставницьких відносин; 2) законодавче закріплення обов'язковості проведення взаємодобору наставника та особи, щодо якої може здійснюватися наставництво, є інструментом практичної реалізації принципів індивідуального підходу та забезпечення найкращих інтересів особи, щодо якої може здійснюватися наставництво, передбачених п. 5–6 ст. 6 Закону України «Про наставництво»; 3) взаємодобір наставника та особи, щодо якої

може здійснюватися наставництво, виконує важливу превентивну функцію в процесі організації наставництва, що знаходить свій прояв у спрямованості цього етапу на мінімізацію ризиків формалізації наставницьких відносин або їх формування в умовах психологічної чи особистісної несумісності сторін; 4) першочерговим завданням нормотворчих органів при розробці Порядку організації та здійснення наставництва є деталізація механізму взаємодобору наставника та особи, щодо якої може здійснюватися наставництво, шляхом закріплення критеріїв оцінювання їх сумісності на основі аналізу індивідуальних потреб особи та встановлення наявності у кандидата в наставники достатніх ресурсів для ефективного надання наставницької підтримки з урахуванням її інтересів.

Нарешті кінцевим етапом переддоговірної стадії динаміки наставницького правовідношення слід вважати організацію знайомства та встановлення контакту наставника з дитиною чи особою, щодо якої встановлюється наставництво, які мають місце після надання психологом відповідних рекомендацій. У цьому контексті важливо зауважити, що, на противагу етапу взаємодобору кандидата у наставники та особи, щодо якої може здійснюватися наставництво, етап знайомства та встановлення контакту в нещодавно прийнятому Законі України «Про наставництво» не знаходить належного відображення, на відміну від чинного на момент написання цього підрозділу Положення про наставництво, яке присвячує деталізації його етапу п. 14. Так, «організація знайомства та встановлення контакту наставника з дитиною покладається на керівника закладу, в якому проживає дитина, чи уповноважену ним особу та центр за місцезнаходженням закладу. Керівник закладу чи уповноважена ним особа зобов'язані ознайомити наставника з історією життя дитини, особливостями її фізичного та психічного розвитку, поведінки, здібностями, рисами характеру та надати рекомендації щодо форм і методів спілкування з дитиною, а також сприяти встановленню контакту між дитиною та наставником. Під час встановлення контакту

з дитиною наставник повинен виконувати рекомендації фахівців закладу (психолога, педагога, соціального працівника). Після зустрічей з наставником дитина може дати згоду на наставництво, що вважається фактом установаження контакту» [4].

В цілому важливість досліджуваного етапу складно переоцінити, адже саме у процесі знайомства та встановлення первинного контакту між наставником та особою відбувається формування особистої довіри, яка є фундаментом майбутніх наставницьких правовідносин, зокрема: 1) на цьому етапі створюються передумови для ефективної комунікації, визначаються очікування сторін та готовність до взаємодії, а також підтверджується попередньо встановлена під час взаємодобору психологічна сумісність, без якої досягнення мети наставництва не вбачається можливим; 2) сформований на етапі знайомства та встановлення контакту рівень взаємної довіри між кандидатом у наставники та особою обумовлює стабільність та ефективність наставницьких відносин, що, своєю чергою, надає цьому етапу виняткової значущості в загальній динаміці наставницького правовідношення та обґрунтовує необхідність його належного закріплення у процесі правового регулювання відповідних відносин. Вказаний етап фіналізує переддоговірну стадію динаміки наставницького правовідношення та безпосередньо передує наступній стадії – стадії укладення договору про наставництво.

Узагальнюючи проведений вище аналіз етапів переддоговірної стадії динаміки наставницького правовідношення, є підстави для висновку про те, що остання характеризується чіткою внутрішньою структурованістю та високим рівнем нормативно-правової регламентації, які у комплексі свідчать про суттєві обмеження принципу свободи договору на етапі переддоговірного формування наставницьких правовідносин. Разом із тим такі обмеження, на наш погляд, є цілком закономірними з огляду на комплексність правової природи інституту наставництва та поєднання в ній як приватноправових, так і публічно-правових аспектів, що в цілому властиво ряду

договорів у сімейному праві України. Крім того, закріплення механізму правового регулювання переддоговірних наставницьких правовідносин обумовлюється об'єктивною потребою в захисті прав і законних інтересів дітей та осіб, щодо яких може здійснюватися наставництво, як найбільш вразливих категорій осіб, які в силу перебування у складних життєвих обставинах потребують особливої підтримки не лише від громад, а й від держави, а також підвищених правових і соціальних гарантій.

З урахуванням вищезазначеного пропонуємо під переддоговірною стадією динаміки наставницьких правовідносин розуміти нормативно врегульований послідовний процес взаємодії суб'єктів у сфері наставництва, спрямований на встановлення відповідності кандидата у наставники законодавчим вимогам, оцінювання його готовності й спроможності надавати наставницькі послуги, визначення рівня особистісної сумісності кандидата в наставники й особи, щодо якої може здійснюватися наставництво, та формування інших необхідних передумов для укладення договору про наставництво.

Серед особливостей переддоговірної стадії динаміки наставницьких правовідносин можемо виокремити: 1) високий рівень нормативної упорядкованості, що мінімізує можливість практичної реалізації суб'єктами власного розсуду та надає стадії імперативного характеру; 2) чітку структурованість, що знаходить свій прояв у послідовному протіканні самостійних етапів переддоговірних відносин; 3) обов'язковість проходження визначених законодавством процедур, що виявляється у неможливості укладення договору про наставництво без завершення всіх переддоговірних етапів; 4) превентивну спрямованість, яка полягає у недопущенні до здійснення наставницької діяльності осіб, які не відповідають законодавчо встановленим вимогам, а також запобіганню випадкам встановлення наставницьких правовідносин в умовах психологічної чи особистісної несумісності між кандидатом у наставники та особою, щодо якої може здійснюватися наставництво.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 174.
2. Старинець К. Основні положення «теорії ризику» («venturesome theory») у переддоговірному процесі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 1(73), 2016. С. 39.
3. Про наставництво: Закон України № 4744-IX від 18.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4744-20#Text> (дата звернення: 20.02.2026).
4. Деякі питання здійснення наставництва над дитиною: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 липня 2017 р. № 465. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-2017-%D0%BF/ed20251109#Text> (дата звернення: 20.02.2026).
5. Деякі питання ведення обліку відомостей про притягнення особи до кримінальної відповідальності та наявності судимості: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30.03.2022 № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0425-22/conv#n5> (дата звернення: 20.02.2026).
6. Витяг про відсутність судимості/раніше Довідка про несудимість. URL: <https://guide.dii.gov.ua/view/vytiah-z-informatsiino-analitychnoi-systemy-oblik-vidomostei-pro-prytiahnennia-osoby-do-kryminalnoi-vidpovidalnosti-ta-naivnost> (дата звернення: 20.02.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 16.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)